

Міністерство освіти і науки України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ГАУРЯК ОЛЕНА ДМИТРІВНА

УДК 37:[796.011.3:929–051(477)Ващенко Г.(043.3)

**ІДЕЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ
ГРИГОРІЯ ВАЩЕНКА**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Хмельницький – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Кобилянська Лілія Іванівна,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Руснак Іван Степанович,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
завідувач кафедри іноземних мов;

кандидат педагогічних наук
Головчук Світлана Юріївна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
доцент кафедри теорії та історії педагогіки.

Захист відбудеться «01» березня 2017 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 70.145.01 у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії за адресою: зала засідань, вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії за адресою: вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013; та на сайті академії за адресою: www.kgra.km.ua.

Автореферат розісланий «27» січня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Б. С. Крищук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Націєтворчі процеси в сучасній Україні торкнулись не тільки соціально-економічної, політичної, культурно-освітньої сфер, а й питань фізичного розвитку, здорового способу життя громадян. Адже лише фізично розвинена особистість, що має відповідні переконання щодо важливості формування, збереження й зміцнення власного здоров'я, здатна активно впливати на життя соціуму, перетворювати його, а в разі потреби – захищати зі зброєю найважливіші гуманістичні й національні ідеали та принципи. Україна в першому десятилітті ХХІ ст. зіштовхнулася з потребою в освічених, морально й національно переконаних громадянах; фізично розвинутих, витривалих, відповідно підготовлених людях, готових стати на захист її суверенітету. Держава з її розгалуженою освітньо-виховною системою, громадянське суспільство, кожен свідомий українець повинні працювати над виконанням цього складного завдання.

Система фізичного виховання в Україні, реформування якої забезпечено низкою державних документів та концепцій (Закон України «Про фізичну культуру і спорт» (1993 р.), Національна доктрина розвитку освіти (2002 р.), Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту (2004 р.), Концепція Загальнодержавної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2012–2016 роки (2011 р.), Національна стратегія розвитку освіти України (2013 р.), Концепція Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року (2015 р.), має на меті, з одного боку, утвердити високе соціальне й особистісне значення фізичної культури, фізкультурної освіти та фізичного виховання шляхом набуття необхідних наукових знань, формування позитивного ставлення громадян до занять фізкультурно-оздоровчою діяльністю, а з іншого, – сприяти осмисленню цінності здоров'я людини, його збереження та зміцнення задля досягнення високої працездатності, тривалої творчої активності, якомога повнішої реалізації кожної особистості. На основі комплексного підходу до вирішення цих завдань відбуватиметься гармонійне формування всіх складників розвинутого суспільства ХХІ ст.: оздоровче спрямування занять фізичною культурою і спортом у системі освіти; розвиток масового та професійного спорту; пропаганда здорового способу життя й виховання культури поведінки громадян, відповідального ставлення до здоров'я як особистої та соціально-громадянської цінності; урахування індивідуального підходу в залученні громадян до занять фізкультурно-оздоровчою та спортивною діяльністю тощо.

Світова та вітчизняна педагогічна теорія та практика фізичного виховання містить цінний досвід, який з урахуванням сучасних українських реалій необхідно вивчити, узагальнити, адаптувати й творчо використати. Персоніфікація історико-педагогічного процесу, зміна методологічної парадигми історико-педагогічних досліджень на початку 90-х рр. ХХ ст. сприяли тому, що у вітчизняну педагогіку повернулись імена освітян, які з ідеологічних причин були вилучені з радянського освітнього простору. Відтак з 1991 р. відбулось переосмислення їхнього внеску в

систему освіти й національного виховання. Це повною мірою стосується постаті та науково-теоретичного доробку Григорія Григоровича Ващенка (1878–1967 рр.).

Узагальнення й систематизація наукових пошуків історико-педагогічного спрямування кінця ХХ – початку ХХІ ст. дозволяють стверджувати, що постать, діяльність та науково-теоретична спадщина Григорія Ващенка стали предметом глибокого аналізу, викликали дискусію серед науковців, громадськості. Дослідники звертались до висвітлення життєвого та професійно-педагогічного шляху ученого-педагога (А. Бойко, О. Гентош, О. Гурова, О. Коваль, В. Марочко, В. Моргун, А. Погрібний, Г. Хіллів та ін.), його виховної концепції (Г. Бугайцева, О. Вишневський, В. Герасименко, С. Головчук, В. Довбня, О. Литвин, С. Нікітчина, А. Топіха та ін.), освітніх ідей (О. Вишневський, Т. Гнаткович, О. Гук, Л. Семеновська, В. Яковенко та ін.), можливостей їхнього втілення в освітньо-виховну практику в сучасній Україні (Т. Дзюба, Л. Куллтаєва, Т. Логвиненко, В. Лупейко, Л. Непіт, І. Руснак та ін.). У публікаціях Л. Андрушко, К. Івченко, Р. Новгородського, А. Пугач, Я. Самофал, С. Сворака, Н. Яременко та ін. розкрито окремі аспекти педагогічної системи Г. Ващенка, як-от: виховання культури зовнішнього вигляду, формування свідомої дисципліни учнів, здорового способу життя, виховання вольових якостей особистості, значення родинного виховання в становленні особистості тощо.

Для об'єктивного висвітлення проблеми дослідження залучено праці вітчизняних науковців з педагогічної персоналістики (О. Адаменко, Л. Березівська, Г. Белан, Л. Ваховський, Н. Гупан, Н. Дічек, Т. Завгородня, Б. Савчук, І. Стражнікова, О. Сухомлинська, О. Черкасов та ін.), у яких визначені методологічні підходи до аналізу постаті та науково-теоретичної спадщини освітньо-виховних діячів, зокрема й Г. Ващенка. З метою з'ясування внеску Г. Ващенка в розвиток теорії фізичного виховання було проаналізовано праці вітчизняних науковців, у яких розкрито історію фізичного виховання в Україні (А. Бондар, О. Вацеба, О. Винничук, Є. Дорошенко, В. Коваль, Н. Пангелова, Є. Приступа, М. Солобчук, С. Філь, А. Цьось та ін.), її сучасні концептуальні засади (Е. Вільчковський, М. Герцик, Т. Круцевич, О. Куц, В. Папуша, Є. Приступа, Л. Сущенко, Б. Шиян та ін.). У наукових публікаціях В. Бардінової, Н. Василюги, Г. Васяновича, І. Зайченка, О. Логвиненко, А. Окопного порушено окремі питання фізичного виховання в спадщині Г. Ващенка.

Аналізуючи опрацьовані наукові дослідження, можемо констатувати, що проблематика фізичного виховання особистості в науково-теоретичних працях Г. Ващенка ще не стала предметом окремого наукового аналізу.

Таким чином, актуальність порушеної проблеми, недостатній стан її наукового розроблення зумовили вибір теми дослідження **«Ідеї фізичного виховання у педагогічній спадщині Григорія Ващенка»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича і є складником державної науково-дослідної роботи **«Історичний досвід, стан та перспективи підготовки соціально-педагогічних**

кадрів до роботи з різними соціальними групами» (номер державної реєстрації 0111U001160).

Тему дисертації затверджено вченою радою Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол № 9 від 25.10.2012 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 8 від 25.11.2014 р.).

Мета дослідження полягає в здійсненні цілісного історико-педагогічного аналізу ідей фізичного виховання особистості в спадщині Григорія Ващенка в контексті їхньої актуалізації в теорії та практиці національного виховання в сучасній Україні.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити історіографічний аналіз висвітлення діяльності та наукового доробку Г. Ващенка у вітчизняній педагогічній персоналістиці.
2. Обґрунтувати вплив світової теорії та практики фізичного виховання на формування й розвиток ідей фізичного виховання в спадщині Г. Ващенка.
3. Проаналізувати сутність концепції тіловиховання та теоретико-практичні ідеї щодо фізичного виховання в контексті національного виховного ідеалу Г. Ващенка.
4. Узагальнити розвиток ідей тіловиховання особистості Г. Ващенка в сучасній вітчизняній теорії та практиці фізичного виховання.

Об'єкт дослідження – педагогічна спадщина Григорія Ващенка.

Предмет дослідження – теорія і практика фізичного виховання особистості в наукових працях Г. Ващенка.

Відповідно до поставленої мети і визначених завдань наукового пошуку використано комплекс взаємопов'язаних **методів** дослідження: *загальнонаукові (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, аналогія)* – для обґрунтування актуальності дослідження, визначення понятійно-категоріального апарату, формулювання висновків; *порівняльно-історичні (хронологічний, проблемно-тематичний та логіко-історичний метод)* – для об'єктивного аналізу концепції тіловиховання, теоретико-практичних ідей Г. Ващенка щодо фізичного виховання в наукових працях, визначення їхнього розвитку в сучасній теорії та практиці фізичного виховання в Україні; *емпіричні (метод вивчення педагогічної наукової літератури, періодичної преси, історіографічного аналізу, пошуково-бібліографічний метод)* – для аналізу, систематизації та узагальнення джерельної бази, висвітлення постаті та наукового доробку Г. Ващенка в контексті вітчизняної персоналістики; *герменевтичний* – для коментування творів та інтерпретації наукових поглядів Г. Ващенка щодо фізичного виховання особистості.

Хронологічні межі дослідження охоплюють так званий «мюнхенський період» життя Г. Ващенка, коли педагог поєднував професійно-педагогічну діяльність в Українському вільному університеті та Богословсько-педагогічній академії зі створенням концепції тіловиховання, представленої в працях «Виховний ідеал» (1946 р.), «Завдання виховання української молоді» (1947 р.), «Тіловиховання як засіб виховання волі і характеру» (1956 р.), «Виховання волі і

характеру» (1952, 1957 рр.), «За здорову і свідому українську родину» (1959–1960 рр.) та ін. *Нижня межа* (1945 р.) визначається подіями, пов'язаними з вимушеною еміграцією педагога до Німеччини. *Верхня межа* – травень 1967 р. – зумовлена смертю педагога в м. Мюнхені. Автор дисертації звертається також до аналізу інших історичних періодів, що пов'язано з необхідністю обґрунтування впливу світової теорії та практики фізичного виховання на концепцію тіловиховання, втілену в педагогічних працях Г. Ващенка, а також окресленням шляхів актуалізації наукових ідей щодо тіловиховання, висловлених педагогом.

Джерельну базу дослідження склали фонди вітчизняних та зарубіжних наукових бібліотек: Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаніка, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, бібліотеки Українського Вільного Університету (Ukrainische Freie Universität), матеріали Педагогічного музею України НАПН України.

Фактологічний матеріал роботи склали опубліковані в Україні та діаспорі наукові праці Г. Ващенка (монографії, статті, спогади), твори вітчизняних та європейських класиків педагогіки XVIII–XX ст. (Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, К. Ушинський, П. Лесгафт, С. Русова, А. Макаренко та ін.). У дослідженні використано законодавство й нормативні освітні документи щодо розвитку фізичного виховання й спорту в сучасній Україні, енциклопедії, довідково-бібліографічна література, українські суспільно-педагогічні періодичні видання 50–60-х рр. XX ст. в діаспорі («Авангард», «Визвольний шлях», «Голос молоді», «На варті», «Шлях молоді»); матеріали сучасних вітчизняних і зарубіжних досліджень, результати яких узагальнено в дисертаціях, авторефератах, збірниках наукових праць, матеріалах науково-практичних конференцій, видання та матеріали Конгресів Всеукраїнського педагогічного товариства імені Григорія Ващенка (1995–2006 рр.), матеріали діяльності Спілки Української Молоді (1921–2016 рр.), інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше* здійснено цілісний історико-педагогічний аналіз ідей фізичного виховання особистості в педагогічній спадщині Г. Ващенка, як-от: охарактеризовано зміст та засадничі положення концепції тіловиховання (система фізичного виховання, яка має історично змінний характер, науково обґрунтована, здатна до розвитку й удосконалення, є складником формування особистості, має специфічні завдання: зміцнення здоров'я, фізичний та духовний розвиток людини, співзвучні із загальною метою виховання української молоді – здобуття незалежності й розбудова України; органічно поєднана із самовихованням; потребує підготовлених фахівців, що будуть використовувати відповідні засоби, форми та методи); проаналізовано теоретичні й практичні ідеї щодо фізичного виховання (проблематика гігієнічного виховання: від особистої гігієни до гігієни праці, режиму дня, побуту, харчування, відпочинку тощо; визначення ролі фізичних вправ у розвитку людського організму, його загартуванні, удосконаленні сили, спритності, міці; обґрунтування важливості ведення

здорового («гігієнічного») способу життя, профілактики негативних звичок та негативного впливу зовнішнього середовища); обґрунтовано місце концепції тіловиховання як складника в системі національного виховання, розробленій Г. Ващенком; розкрито розвиток ідей фізичного виховання Г. Ващенка в сучасній теорії та практиці фізичного виховання в Україні (розробка теорії та методики фізичного виховання різних вікових груп; використання народних традицій, ігор, танців, історичного досвіду, педагогічних ідей щодо фізичного виховання; формування культури здоров'я особистості, фізичної рекреації, розробка валеологічних та здоров'язбережувальних технологій як практичних шляхів збереження здоров'я нації; розгорнута багаторівнева професійна підготовка фахівців з фізичного виховання та спорту).

Уточнено зміст наукових категорій: «тіловиховання», «фізичне виховання», «гігієнічне виховання», «руханка», «статеве виховання».

Подальшого розвитку набуло висвітлення діяльності та науково-педагогічної спадщини Г. Ващенка, актуалізовано перспективні шляхи розробки й творчого використання ідей педагога щодо фізичного виховання громадян на сучасному етапі (обґрунтування зв'язку фізичного виховання з формуванням світогляду, способом життя й діяльності людини, з військово-патріотичним вихованням, з підготовкою до захисту Вітчизни; удосконалення художньо-естетичного аспекту фізичного виховання; доведення взаємозалежності морального й фізичного здоров'я сім'ї і морально-етичного стану суспільства, дотримання й пропаганди здорового способу життя; декларування необхідності надати нове спрямування статевого виховання задля збереження та зміцнення традиційної української родини, фізичного здоров'я майбутніх матерів і батьків; визначення місця професійного спорту у фізичному вихованні й співвідношення його з масовим та обмеження розвитку видів спорту, які є небезпечними, містять надмірний ризик для здоров'я людини чи є антигуманними).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовані в дисертації положення знайшли втілення в педагогічній діяльності її автора під час викладання професійно зорієнтованих дисциплін підготовки майбутніх фахівців напрямів підготовки 6.010201 «Фізичне виховання» та 6.010203 «Здоров'я людини»: «Гімнастика з методикою викладання», «Організація та методика масової фізичної культури», «Валеологія з методикою викладання», «Вступ до спеціальності», «Танці та хореографія з методикою викладання», «Методика проведення занять у спеціальних медичних групах», «Програмування фізкультурно-оздоровчих занять», «Основи здорового способу життя», «Інноваційні технології в оздоровчій фізичній культурі» та розробці програм педагогічної практики для студентів напряму підготовки 6.010203 «Здоров'я людини». У зміст навчальних дисциплін «Педагогіка», «Історія педагогіки» упроваджено теми лекцій, семінарських занять, тестів за результатами здійсненого дослідження; розроблено та апробовано авторський факультативний спецкурс «Проблеми фізичного виховання дітей та молоді у педагогічній спадщині Г. Ващенка» для студентів факультету фізичної культури та здоров'я людини.

Теоретичні положення, висновки дисертації дають нові матеріали для вивчення, розуміння й усвідомлення ідей фізичного виховання особистості як складника національного виховання з метою цілісного відтворення теоретико-практичних положень спадщини Г. Ващенка. Вони можуть бути використані в педагогічному процесі вищих навчальних закладів під час викладання історії педагогіки, історії України, педагогіки, історії фізичної культури; для написання підручників і посібників, наукових праць, довідкових видань з історії освіти, педагогічної думки в Україні, історії вітчизняного фізичного виховання; для виконання курсових та дипломних робіт; у системі підвищення кваліфікації учителів в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти.

Результати дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (довідка № 01–15/03/2014 від 21.12.2015 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 245 від 29.02.2016 р.), ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (довідка № 1846/01–27 від 13.06.2016 р.), ПВНЗ «Буковинський університет» (довідка № 02–300 від 07.10.2016 р.), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка № 17/15–2834 від 07.10.2016 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження доповідались та обговорювались на науково-практичних, науково-методичних конференціях різного рівня, серед яких: *міжнародні* – «Актуальні проблеми впровадження здоров'язберігаючих технологій у навчальних закладах східноєвропейських країн (Чернівці, 2014), «Актуальні проблеми фізичної культури, спорту та здоров'я людини» (Чернівці, 2015); *всеукраїнські* – «Актуальні проблеми фізичної культури, спорту та здоров'я людини» (Чернівці, 2012), «Досягнення соціально-гуманітарних наук в сучасній Україні» (Сімферополь, 2013), «Фізичне виховання, спорт та здоров'я у сучасному суспільстві» (Харків, 2014), «Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук» (Дніпропетровськ, 2015), «Актуальні питання теорії і практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців» (Хмельницький, 2016).

Результати дисертації обговорювались на засіданнях кафедри педагогіки та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (2013–2016 рр.).

Публікації. Результати дослідження висвітлено в 14 одноосібних наукових публікаціях автора, з яких 8 відображають основні наукові результати дисертації (зокрема, 2 публікації в зарубіжних наукових виданнях), 6 – апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (392 найменування, зокрема 4 – іноземними мовами), додатків (4 на 78 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 310 сторінок друкованого тексту, основний зміст викладено на 189 сторінках. Роботу ілюстровано 1 таблицею.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, аргументовано її актуальність; вказано зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; висвітлено ступінь розробленості, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, хронологічні межі, охарактеризовано джерельну базу, окреслено наукову новизну, практичне значення роботи, упровадження одержаних результатів, наведено відомості про апробацію та опублікування матеріалів дослідження, вказано його структуру й обсяг.

У **першому розділі** – «Педагогічна спадщина Г. Ващенка з проблем фізичного виховання в контексті розвитку вітчизняної та європейської педагогіки» – здійснено історіографічний аналіз висвітлення життєвого шляху, професійно-педагогічної діяльності та наукового доробку видатного освітянина у вітчизняній педагогічній персоналістиці; обґрунтовано вплив світової та вітчизняної педагогічної думки з питань фізичного виховання на формування концепції тіловиховання вченого-педагога; проаналізовано роль і місце фізичного виховання особистості в структурі українського національного виховного ідеалу Г. Ващенка.

Історіографічний аналіз проблеми в контексті методологічних засад педагогічної персоналістики дав змогу констатувати, що діяльність і науковий доробок Г. Ващенка повинен розглядатися з урахуванням науково-теоретичного концепту, що педагогічна персоналія – це більше ніж наукова, освітня чи творча біографія, це персоніфікований процес утворення цінностей, культури в рамках гуманітарної традиції, її певна конкретизована модель. З огляду на вище зазначене, постать та науково-теоретичну спадщину Г. Ващенка слід аналізувати із залученням комплексу наукових джерел, у яких виокремлено *шість* масивів.

Перший масив праць – концептуальні наукові дослідження історії освіти й виховання в Україні, аналіз яких забезпечить розгляд особистості та наукового доробку Г. Ващенка в контексті культурного життя епохи, упродовж якої він працював і крізь призму його зв'язку з історією культури, освіти та педагогіки України. До них належать праці Л. Артемової, В. Галузинського, М. Євтуха, І. Зайченка, В. Кравця, А. Кузьмінського, М. Левківського, П. Лузана, О. Любара, А. Сбруєвої, С. Сисоєвої, С. Сірополка, М. Стельмаховича, Б. Ступарика, О. Сухомлинської, Д. Федоренка, М. Ярмаченка та ін. *Другий масив досліджень* – наукові праці, у яких представлена історія світової педагогічної теорії та практики, зокрема й у галузі фізичного виховання дітей та молоді (М. Гриценко, О. Джуринський, М. Костянтинів, В. Кравець, М. Левківський, Є. Мединський, О. Піскунов та ін.). Їхнє залучення зумовлено опертям Г. Ващенка на генезу проблеми фізичного виховання дітей і молоді в історичному контексті, починаючи від спадщини європейських філософів (Сократ, Платон, Р. Бекон, Р. Декарт, Б. Спіноза, К. Шмідт), педагогів (В. да Фельтре, Ж.-Ж. Руссо, Дж. Локк, І. Базедов, Х. Зальцман, Е. Кей, П. Лесгафт,) до теоретиків і практиків фізичного виховання (Г. У. А. Фіт, Й. Х. Ф. Гутс-Мутс, Фр. Л. Ян, А. Шпіс, П. Г. Лінг, І. Боберський).

Третій масив наукових досліджень об'єднує вітчизняних науковців, які розглядають проблеми сучасного українського виховання (О. Вишневський, О. Волкова, С. Гончаренко, М. Євтух, С. Карпенчук, А. Кузьмінський, В. Лозова, Н. Мойсеюк, Г. Троцько, М. Фіцула, П. Щербань, В. Ягупов та ін.), що дало змогу відстежити розвиток виховної концепції Г. Ващенка в сучасній українській теоретико-педагогічній думці. *Четвертий масив наукової літератури* – наукові дослідження, присвячені історії фізичної культури та виховання, сучасному станові спортивно-фізкультурної роботи з дітьми та молоддю, підготовці фахівців. У наукових публікаціях А. Бондара, О. Винничук, О. Куц, М. Лук'янченко, Н. Пангелової, В. Папуші, Є. Приступи, М. Солобчук, С. Філя, А. Цьося, Б. Шияна та ін. розроблено теоретичні та практичні засади фізичного виховання молоді, визначено мету, зміст, форми і методи фізкультурно-масової роботи, розкрито організацію фізичного виховання, питання підготовки вчителів до фізкультурно-оздоровчої роботи. *П'ятий масив* об'єднує наукові праці «ващенкіани», яка активно розвивається в Україні з початку 90-х рр. ХХ ст. До неї належать: збірники наукових праць та статей, колективні монографії, хрестоматії й упорядкована бібліографія, навчально-методичні посібники А. Бойко, В. Лупейко, дисертації Г. Бугайцевої, С. Головчук, О. Гука, матеріали наукових конференцій, статті О. Вишневського, О. Гентош, В. Герасименка, С. Головчук, Н. Дічек, В. Довбні, О. Ковальчук, О. Литвина, Т. Логвиненко, Ф. Моргуна, А. Погрібного, А. Пугач, Я. Самофала, С. Сворака, Л. Семеновської, А. Топіхи, В. Яковенка, Н. Яременка та ін., публікації зарубіжних учених (М. Бублик, І. Буртик, О. Коваль, Г. Хіллг та ін.). *Шостий масив* наукових праць – дослідження науковцями питань фізичного виховання особистості в науковому доробку Г. Ващенка. У ній виокремимо праці Г. Васяновича, О. Вацеби, С. Головчук, І. Зайченка, В. Ковалю, О. Логвиненко, Р. Новгородського, А. Окопного та ін., статті в збірниках наукових праць (В. Боровик, Н. Василюга, Б. Коверко, М. Олексюк, С. Оленченко, В. Старков та ін.).

Вважаємо, що ретроспективний аналіз життєвого шляху та педагогічного доробку Г. Ващенка, здійснений вітчизняними науковцями, дає підставу стверджувати, що педагог прожив складне, насичене, різноманітне за політичним, соціально-економічним характером його періодів життя, присвячене діяльності на благо України. Науково-теоретична спадщина Г. Ващенка характеризується пріоритетністю розробки тих чи інших питань національної школи, освіти та педагогіки в контексті розвитку тогочасної вітчизняної та світової педагогічної теорії та практики. Його праці об'єднує ідея психолого-педагогічного обґрунтування шляхів, методів і способів формування гармонійно розвиненої і національно свідомої особистості з урахуванням психічних особливостей кожної нації і соціальних факторів, що детермінують процеси виховання й освіти в певний історичний період.

Установлено, що в історії світової педагогіки питання ефективного фізичного виховання в контексті формування гармонійно розвиненої особистості займали особливе місце. Видатні теоретики педагогіки, аналізуючи ті чи інші аспекти навчальної й виховної діяльності учителів, вихователів, самовиховання тощо,

неодмінно зверталися до теорії фізичного виховання особистості. Джерелами теоретико-практичних ідей щодо фізичного виховання дітей та молоді Г. Ващенко були класична грецька філософія й педагогічна думка, аскетична та лицарська системи епохи Середньовіччя, теорія і практика Ренесансу, Нового часу, утілена в європейських системах фізичного виховання. Педагог глибоко опрацював й узагальнив педагогічні концепції, у яких фізичний розвиток і виховання дітей та молоді займає важливе значення (ідеї Ж.-Ж. Руссо, Дж. Локка, філантропістів та ін.), а також спеціальні системи, як-от: погляди Г. У. А. Фіта, Й. Х. Ф. Гутса-Мутса, Фр. Л. Яна, А. Шпіса, П. Г. Лінга та ін. Особливу роль у формуванні поглядів на фізичне виховання Г. Ващенко відіграв вітчизняний досвід такого виховання, сконцентрований у традиціях, фольклорі, народно-педагогічному досвіді, історії українського народу, діяльність І. Боберського – «батька української фізичної культури».

Визначено, що фізичне виховання Г. Ващенко розглядав як складник національної виховної системи, центром якої є поняття українського виховного ідеалу. У ньому поєдналися загальнолюдські цінності, базовані на християнській моралі, найкращі риси традиційного народного ідеалу українців (віра в Бога, любов до Батьківщини – України, батьків, побратимів, землі) як нації з особливим призначенням. У виховній теорії Г. Ващенко гармонійність як характеристика особистості, що визначає цілісність її характеру, поглядів, діяльності, обов'язково передбачає здоровий фізичний розвиток та високі морально-вольові якості, які виявляються в суспільному та особистому житті. Формування головної «властивості українця» – безмежної відданості Богові й Батьківщині, – за Г. Ващенко, уособлює сформований світогляд, фахову підготовку, інтелектуальний розвиток, моральну вихованість та релігійність, яка передбачає гуманність, моральну чистоту, стриманість, пошану до традицій, батьків та родини, свідомість людської гідності, правдивість, вірність даному слову, чесність. Із моральним вихованням пов'язане виховання волі та характеру, принциповості, здатності чітко ставити перед собою мету, рішучості й водночас розсудливості, розумної впертості та наполегливості, стриманості й уміння володіти собою, працездатності, свідомої дисципліни, бадьорості та життєрадісності, яке відбувається в процесі тіловиховання.

У другому розділі – «Теоретичні та практичні засади фізичного виховання особистості в працях Г. Ващенко» – проаналізовано концепцію тіловиховання Г. Ващенко; висвітлено погляди освітянина на гігієнічне виховання як компонент фізичного виховання; представлено аналіз ідей педагога щодо використання гри, гімнастики та спорту у фізичному вихованні; обґрунтовано розвиток ідей концепції тіловиховання Г. Ващенко в сучасній теорії та практиці фізичного виховання особистості в Україні.

Установлено, що К. Ушинського можна вважати засновником української педагогічної теорії фізичного виховання, хоча термін «тіловиховання» й власне розробка концептуальних основ цього складника національного виховання належить Г. Ващенку.

Аналіз, узагальнення та систематизація наукової спадщини Г. Ващенка дали підстави стверджувати, що його концепція тіловиховання має ознаки цілісної педагогічної теорії, у якій визначені мета, завдання, принципи, суб'єкти, форми, методи та засоби фізичного виховання. *Мета тіловиховання* пов'язана із загальною метою національного виховання: уся діяльність, зокрема й тіловиховна, повинна спрямовуватися на прагнення кожного українця служити Богові і Україні, засобами її досягнення є виховання волі й характеру, зміцнення здоров'я, сприяння гармонійному розвитку особистості, підготовка до праці і захисту України. *Завдання тіловиховання* полягають у зміцненні здоров'я, розвитку м'язевої сили й спритності та розвитку особистісних рис («духових сил») людини: зміцненню волі, виробленню витривалості, здатності керувати своїм тілом як «знаряддям духа».

Установлено, що *компонентами* («ділянками») тіловиховання в концепції Г. Ващенка є: гігієнічне виховання, яке ставить основним завданням збереження й зміцнення здоров'я, та гімнастичні вправи, метою яких є розвиток фізичної сили та спритності. Серед *принципів тіловиховання* педагог виокремлює гармонійність, природовідповідність, індивідуалізацію, поєднання активності, ініціативи з розумним керівництвом з боку виховників та батьків; неперервність й наступність, єдність фізичного розвитку та формування фізичної культури; культуровідповідність як дотримання народних традицій та звичаїв; гармонію суспільного й родинного виховання. *Суб'єкти тіловиховної діяльності* за Г. Ващенком: родина, навчально-виховні заклади, дитячі і молодіжні громадські та спортивні об'єднання, засоби масової інформації (преса, театр, кіно).

З'ясовано, що *форми тіловиховної роботи* Г. Ващенко класифікував на *фронтальні (масові)*: поєднання словесних (розповіді, «мистецькі оповідання», «оповідання при ватрі», систематичні лекції з історії, географії, «красного письменства» (літератури), інформування, дискусії «після кожної лекції, реферату», самостійне читання, читання історичної й пригодницької літератури та ін.), практичних (конференції, конкурси, спартакіади, олімпіади, участь у національних святах, демонстраціях, маніфестаціях тощо) та наочних (тематичні виставки, кіно); *групові (гурткові)*: «вимарші» (походи пластунів у природу), екскурсії, змагання, туризм, конкурси, національні ігри, участь у спортивних секціях, маршування, бойові танці; *індивідуальні*: заняттям спортом, гімнастика, військовий вишкіл. Уроки й заняття з фізичної культури – провідні форми фізичного виховання в навчально-виховних закладах (дошкільних установах, школах), які доповнюють оздоровчо-гігієнічні заходи (гімнастика до початку занять, фізкультхвилинка під час уроку, ігри та фізичні вправи під час перерв, спортивні розваги, обов'язкова ранкова гігієнічна гімнастика як форма фізичного виховання в родині).

Аналіз наукових праць ученого-педагога дає підстави стверджувати, що серед *методів тіловиховання* він виокремлював методи впливу на свідомість, почуття й волю, серед яких: бесіда, диспут, лекція, позитивний приклад виховників й однолітків; методи організації діяльності й формування досвіду суспільної поведінки: вправа, привчання, створення виховних ситуацій,

дисциплінування; методи стимулювання позитивної поведінки вихованців (змагання, заохочення, покарання). Особливу роль Г. Ващенко приділяв «методі гри», ефективність якої вважав високою і для дітей, і для молоді. Установлено, що в концепції тіловиховання Г. Ващенка форми та методи взаємопов'язані, розглядаються як комплекс впливів на особистість задля вирішення виховних завдань. Зокрема, «метода гри» активно використовується в табірній роботі пластунів, короткотермінових й довготермінових мандрівках, «зборах навколо ватри», групових прогулянках; дисциплінування, привчання й метод позитивного прикладу доцільні в дотриманні режиму та особистої гігієни, групових прогулянках, шкільних походах, екскурсіях; словесні методи (бесіда, диспут, лекція та ін.) є складниками «урочистих сходинок, святочних академій», художніх вечірок і ранків з іграми й танцями. Формування рухових умінь і навичок, за Г. Ващенко, здійснюється методами вправління в процесі виконання фізичних вправ, трудової й навчальної діяльності, дотримання режиму праці й відпочинку. *Засобами тіловиховання є:* фізичні вправи (гімнастика, гра, туризм), оздоровчі сили природи (сонячне світло, повітряні й водні процедури), гігієнічні фактори життя та діяльності (дотримання і пропаганда здорового способу життя, раціональне харчування, правильний режим дня, підтримання гігієни тіла, повноцінний сон; загартування).

Зазначено, що гігієнічне виховання як компонент фізичного виховання особистості в теоретичних розмірковуваннях і практичних ідеях Г. Ващенка охоплює традиційні питання формування гігієнічних навичок особистості (чистота тіла, одягу, житла), раціональної організації життєдіяльності (регулювання праці й відпочинку, гігієна праці, дотримання режиму дня, харчування), впливу сім'ї, навчально-виховних закладів, дитячих і молодіжних об'єднань, суспільної культури на цей процес, а також проблематику формування основ здорового способу життя, профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі, викорінення шкідливих звичок тощо. Характерною особливістю поглядів Г. Ващенка є окреслення взаємозв'язку гігієнічного виховання з морально-етичним, зокрема, у напрямі формування й дотримання статевої моралі, вихованням волі й характеру, дисциплінованості й самоорганізованості.

Установлено, що у фізичному вихованні особистості на різних вікових етапах гра, руханка (гімнастика, фізичні вправи) та спорт відіграють роль провідних засобів формування здорового, досконалого тіла, розвитку сили, міцності та витривалості людини, виховання дисциплінованості, організованості, товарищескості, наполегливості. У концепції тіловиховання Г. Ващенка їхнє місце визначено відповідно до мети, завдань фізичного виховання, обґрунтовано взаємозв'язок з вихованням волі та характеру, воєнно-патріотичним, іншими напрямками виховання.

Аналіз науково-теоретичних праць Г. Ващенка та сучасних досліджень у напрямі національного, зокрема, й фізичного, виховання в Україні, дозволив констатувати, що впродовж другої половини ХХ – початку ХХІ ст. відбувався розвиток ідей концепції тіловиховання Г. Ващенка у вітчизняній освітньо-виховній теорії і практиці. Йдеться, зокрема, про такі напрями: загальні питання

теорії та методики фізичного виховання різних вікових груп; використання народних традицій фізичного виховання українців, ігор, танців, історичного досвіду, передових педагогічних ідей щодо фізичного виховання; формування культури здоров'я особистості, фізичної рекреації, розробка валеологічних та здоров'язбережувальних технологій у фізичному вихованні як світоглядних орієнтирів та практичних шляхів збереження здоров'я нації; розгорнута багаторівнева професійна підготовка фахівців із фізичного виховання та спорту.

Обґрунтовано, що в науково-теоретичній спадщині Г. Ващенко містяться *перспективні ідеї*, які ще очікують розробки в теорії фізичного виховання, апробації і втілення на практиці. Серед них виокремлюємо: обґрунтування зв'язку фізичного виховання з формуванням світогляду, способом життя й діяльності людини; доведення взаємозалежності морального й фізичного здоров'я сім'ї (любов як основа родинного виховання, подружня вірність, статева стриманість тощо) і морально-етичного стану суспільства, зокрема, у контексті дотримання й пропаганди здорового способу життя; обґрунтування ідеї про зміцнення органічного зв'язку військово-патріотичного виховання, військового вишколу, діяльності з підготовки до захисту Вітчизни з фізичним розвитком та вихованням дітей, підлітків, молоді; декларування необхідності надати нове спрямування статевого виховання в сенсі збереження та зміцнення традиційної української родини, збереження й зміцнення фізичного здоров'я майбутніх матерів і батьків; удосконалення художньо-естетичного аспекту фізичного виховання, його зв'язку з музикою, танцями; визначення місця професійного спорту у фізичному вихованні й співвідношення його з масовим, які повинні пов'язуватись з військовою підготовкою, та обмеження розвитку видів спорту, які є небезпечними, містять надмірний ризик для життя і здоров'я людини, мають антигуманний зміст.

ВИСНОВКИ

Здійснений аналіз ідей фізичного виховання у педагогічній спадщині Г. Ващенко дав змогу зробити такі **висновки**:

1. Установлено, що висвітлення діяльності та наукової спадщини Г. Ващенко з методологічних позицій вітчизняної педагогічної персоналістики із залученням комплексу історіографічних джерел, у якому виокремлюємо шість масивів, забезпечує їхній розгляд у контексті української історії, розвитку культури, освіти й педагогічної думки та водночас як частину світової гуманітарної традиції, загальнолюдських та національних цінностей. Системно-історичний підхід, використаний авторами проаналізованих наукових праць, дав змогу простежити трансформацію історико-педагогічних знань щодо фізичного виховання особистості загалом, а персоналістично-біографічний підхід – осягнути історію розвитку педагогічних ідей через призму сприйняття життя і творчої діяльності педагога.

Ретроспективний аналіз життєвого та професійного шляху, науково-теоретичного доробку Г. Ващенко, здійснений науковцями на основі архівних

матеріалів, наукових розвідок різних років, дає підставу стверджувати, що спільною, характерною для всіх етапів життя, рисою характеру вченого-педагога була його велика працездатність, прагнення теоретичними розробками і практичною участю сприяти здобуттю українцями національної незалежності шляхом формування національних виховних цінностей та рис. Стратегічними напрямками наукових зацікавлень Г. Ващенко є проблематика національного виховання, насамперед творення виховного ідеалу українського народу, його всебічне теоретико-практичне обґрунтування, глибинне осягнення важливих питань дидактики, розробка психологічних основ освіти та виховання. Науково-теоретична спадщина педагога характеризується, з одного боку, широким спектром досліджуваної проблематики, а з іншого, – глибоким проникненням у сутність кожного аспекту виховання чи освіти. Одним з компонентів української національної системи виховання й освіти Г. Ващенко вважав тіловиховання, ідеї якого розкривав у низці праць («Виховний ідеал», «Виховання волі і характеру», «Проект системи освіти в самостійній Україні», «Основи естетичного виховання», «Виховання любові до Батьківщини», «Тіловиховання як виховання волі і характеру» та ін.).

2. Обґрунтовано, що на формування й розвиток ідей фізичного виховання Г. Ващенко значний вплив мали світова теорія і практика фізичного виховання, зокрема український народнопедагогічний досвід та напрацювання педагогів і діячів фізкультурно-спортивного руху (К. Ушинський, П. Лесгафт, М. Тирш, І. Боберський). Творення національної системи тіловиховання Г. Ващенко передбачало досконале опрацювання освітньо-виховних систем, вироблених у Європі, від античності до сучасності. Аналіз світової спадщини з фізичного виховання особистості в науково-теоретичних працях для Г. Ващенко – це пошуки основи, що лягла у фундамент його бачення мети, головних завдань й напрямів фізичного виховання дітей та молоді. Педагог прихильно ставився до тих систем фізичного виховання, де воно гармонійно поєднувалось з духовним.

У працях Г. Ващенко підкреслював взаємозв'язок фізичного та гігієнічного виховання, спираючись на досвід афінської виховної системи, визначав принципи занять фізичною культурою та спортом (поступовість, залучення дітей обох статей, поєднання з музикою, танцями, обрядовістю як у стародавніх народів; опертя на ґрунтовні спостереження за фізіологією та фізичним розвитком дитини чи молодої людини), єдність фізичного й героїко-патріотичного виховання (наслідуючи стародавніх спартіатів), ідею щодо значення товариського життя дітей та молоді для їхнього фізичного розвитку, висунуту в спартанській та англійській виховних системах, поглядах соціалістів-утопістів ХІХ ст. Для Г. Ващенко, окрім науково-теоретичних засад фізичного виховання, важливими були практичні аспекти його організації і здійснення, зокрема, фізичний розвиток засобами гімнастики (гімнастичні системи Й. Х. Ф. Гутса–Мутса, Фр. Л. Яна, Г. У. А. Фіта, П. Г. Лінга, фізичні вправи П. Лесгафта та ін.).

Розвиток систем фізичного виховання в історичному контексті Г. Ващенко репрезентує як послідовні історичні етапи: стародавній світ та грецька виховна система; римське фізичне виховання, тіловиховання в середні віки; розвиток

тіловиховання періоду європейського Ренесансу; новий період в історії тіловиховання, у якому виокремлює як етапи розвиток філантропічних ідей та німецької виховної системи, шведську та англійську концепції фізичного виховання, систему фізичного виховання П. Лесгафта.

3. Визначено, що сутність та теоретико-практичні положення концепції тіловиховання Г. Ващенка сформульовані в органічному взаємозв'язку з системою українського національного виховання, квінтесенцією якої є виховний ідеал. Український виховний ідеал як органічне поєднання християнського (загальнолюдського) та традиційного (власне українського) ідеалу покликаний сприяти досягненню основного завдання виховання громадянина України під гаслом «Служба Богові й Батьківщині». Служити Богові і Батьківщині може захисник-воїн, захисник-хлібороб, захисник-пастир, захисник-педагог. Це – високоморальна, релігійна, патріотично налаштована, вольова, хоробра людина, яка має добре фізичне здоров'я, відповідні психічні якості, риси характеру, стрижнем життя якої є діяльність зі служіння Богові й Батьківщині.

Формування головних рис української людини – цілісний процес вирішення завдань морально-релігійного, національно-патріотичного, інтелектуального, естетичного й фізичного виховання. Фізичне виховання є з'єднувальною ланкою в реалізації цих напрямів, адже гармонійний розвиток як мета виховання означатиме досягнення виховного ідеалу: фізично розвинена, загартована людина, у якій «дух панує над тілом», характер, воля, хоробрість, мужність, витривалість сприяють досягненню життєвої мети (і суспільно значущої, і особистої), а краса тіла, життєвого побуту, гармонія зі світом і природою, естетичний смак забезпечують гідне, наповнене значущими подіями, позитивним спілкуванням, професійно-особистісне життя.

Теорія тіловиховання Г. Ващенка – цілісна науково-теоретична система, у якій визначена мета, завдання, принципи, суб'єкти, форми, методи та засоби діяльності. Фізичне виховання, що має на меті формування фізичної досконалості особистості, у Г. Ващенка пов'язане насамперед із національними цінностями й завданнями українства. Увага до зміцнення здоров'я й правильного фізичного розвитку, заняття спортом; гігієна праці і побуту, виховання стійкого інтересу і потреби в систематичних заняттях фізичною культурою здатні сприяти ефективному фізичному вихованню особистості лише за умови їхнього поєднання з розвиненими духовними, інтелектуальними, естетичними, іншими властивостями людини. Усі суб'єкти процесу фізичного виховання (сім'я, освітні заклади, дитячі і молодіжні об'єднання, громада загалом) сприяють реалізації мети фізичного виховання особистості, яку Г. Ващенко розглядав як складник та важливий засіб досягнення виховного ідеалу українців.

Тіловиховання – історично змінна, науково обґрунтована, здатна до розвитку та удосконалення система фізичного виховання дітей і молоді, яка є складником формування особистості, й водночас має специфічні завдання: зміцнення здоров'я, фізичний та духовний розвиток людини. Її основні завдання співзвучні з загальною метою виховання української молоді – здобуття незалежності й розбудова України. Для реалізації завдань та цілей української системи

тіловиховання потрібні підготовлені фахівці, діяльність яких опиратиметься на відповідні засоби, форми та методи, буде органічно поєднана з самовихованням.

У концепції тіловиховання Г. Ващенка обґрунтовані теоретичні та практичні аспекти здійснення фізичного виховання. Найважливішими серед них вважаємо: розробку проблематики гігієнічного виховання; визначення ролі фізичних вправ у розвитку людського організму, його загартуванні, удосконаленні сили, спритності, міці; обґрунтування важливості ведення здорового («гігієнічного») способу життя, профілактики негативних звичок та негативного впливу навколишнього середовища.

4. Узагальнено, що впродовж другої половини ХХ – початку ХХІ ст. у сучасній вітчизняній теорії та практиці фізичного виховання відбувся розвиток актуальних ідей тіловиховання особистості Г. Ващенка. До них належать: розгляд фізичного виховання як складника гармонійного розвитку особистості в органічній єдності з моральним, інтелектуальним, естетичним, національно-патріотичним; обґрунтування ідей взаємозв'язку фізичного та трудового виховання в змісті фізичної рекреації як комплексу заходів, спрямованих на удосконалення процесів відновлення працездатності після фізичної і розумової праці, організації активного відпочинку людей з використанням фізичних вправ, отримання задоволення від цього процесу. Гігієнічне виховання, визначене Г. Ващенком як компонент тіловиховання, що передбачає формування гігієнічних навичок, дотримання гігієнічних вимог у діяльності навчально-виховних закладів, життєдіяльності родини, особистої гігієни, у державному законодавстві України підкріплено чіткими вимогами до санітарно-гігієнічного стану освітніх закладів, місць для занять фізичною культурою і спортом. З метою реалізації найважливішої умови втілення концепції тіловиховання відповідно до поглядів Г. Ващенка – підготовки «керівників тіловиховання» – в Україні сформована система підготовки фахівців з фізичної культури і спорту, фізичного виховання, фахівців для сфери фізкультурно-оздоровчої, реабілітаційної, рекреаційної й туристичної діяльності; відбувається вдосконалення змісту професійної підготовки, диференціація її окремих напрямів.

Здійснене дослідження не вичерпує усіх аспектів аналізованої проблеми. Подальшого розгляду потребують питання обґрунтування взаємозв'язку фізичного та естетичного виховання в науковій спадщині Г. Ващенка; ролі дитячих та молодіжних організацій як суб'єктів тіловиховної роботи; профілактичний напрям у фізичному вихованні особистості в концепції Г. Ващенка тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Гауряк О. Ідеї національного виховання як основа педагогічної спадщини Григорія Ващенка / Олена Гауряк // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. Сер. : Педагогіка та психологія. – Чернівці : ЧНУ, 2012. – Вип. 620. – С. 31–35.

2. Гауряк О. Ідеї та складові виховання як основа гармонійного розвитку особистості у педагогічній спадщині Г. Ващенко / Олена Гауряк // Науковий вісник Чернівецького університету. : зб. наук. праць. Сер. : Педагогіка та психологія. – Чернівці : ЧНУ, 2013. – Вип. 643. – С. 26–30.

3. Гауряк О. Д. Погляди Г. Ващенко на роль і місце тіловиховання у структурі українського виховного ідеалу / О. Д. Гауряк // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : зб. наук. праць. Сер. 16 : Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики. – К. : вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 22 (32). – С. 58–62.

4. Гауряк Е. Д. Личность и научно-теоретическое наследие Григория Ващенко (1878–1967 гг.) в педагогике XX века / Елена Дмитриевна Гауряк // Современные фундаментальные и прикладные исследования : междунар. науч. издание. – 2014. – № 4 (15). – С. 10–14.

5. Гауряк Е. Д. Развитие теории физического воспитания личности в трудах украинского педагога Григория Ващенко (1878–1967) / Елена Дмитриевна Гауряк // Austrian Journal of Humanities and Social Sciences.– Vienna : «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH, 2014. – № 11–12 (November–December). – P. 88–93.

6. Гауряк О. Д. Обґрунтування теоретичних та прикладних засад фізичного виховання особистості у спадщині Григорія Ващенко / О. Д. Гауряк // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : зб. наук. праць. Сер. : Педагогіка, психологія, філософія. – К. : Гнозис, 2015. – Вип. 35, дод. 2, т. IV (16). – С. 276–283.

7. Гауряк О. Д. Руханка, гра та спорт як провідні засоби фізичного виховання дітей і молоді у педагогічній системі Г. Ващенко / О. Д. Гауряк // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : зб. наук. праць. Сер. : Педагогіка, психологія, філософія. – К. : Гнозис, 2015. – Вип. 36, дод. 1, т. IV (64). – С. 122–132.

8. Гауряк О. Погляди Г. Ващенко на роль гри у фізичному розвитку дитини / О. Гауряк // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : зб. наук. праць. Сер. : Педагогіка, психологія, філософія. – К. : Гнозис, 2016. – Вип. 36, дод. 1, т. VIII (68). – С. 355–365.

Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Гауряк О. Д. Фізичне виховання як складова гармонійного виховання молоді в педагогічній спадщині Г. Ващенко (1878–1967 рр.) / О. Д. Гауряк // Досягнення соціально-гуманітарних наук в сучасній Україні : матеріали III всеукр. конф. з міжнар. участю (Сімферополь, 26 квіт. 2013 р.) : у 4-х ч. – Дніпропетровськ : ТОВ «Інновація», 2013. – Ч. 3. – С. 146–148.

10. Гауряк О. Д. «Руханка» як засіб тіловиховання у педагогічній спадщині Г. Ващенко / О. Д. Гауряк // Фізичне виховання, спорт та здоров'я у сучасному

суспільстві : матеріали II всеукр. наук.-метод. конф. (Харків, 13 берез. 2014 р.). – Харків : ХНАДУ, 2014. – С. 52–54.

11. Гауряк О. Д. Погляди Г. Ващенко на гігієнічне виховання як складову тіловиховання та формування здорового способу життя української молоді / О. Д. Гауряк // Актуальні проблеми впровадження здоров'язберігаючих технологій у навчальних закладах східно-європейських країн : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 15–16 трав. 2014 р.). – Чернівці : Технодрук, 2014. – С. 36–41.

12. Гауряк О. Д. Ідеї Г. Ващенко щодо раціонального харчування як компоненту гармонійного розвитку та формування здорового способу життя / О. Д. Гауряк // Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук : матеріали V всеукр. наук. конф. з міжнар. участю (Дніпропетровськ, 28 серп. 2015 р.) : у 2-х ч. – Дніпропетровськ : ТОВ «Інновація», 2015. – Ч. 1. – С. 114–117.

13. Гауряк О. Д. Погляди Г. Ващенко щодо раціонального режиму праці та відпочинку як складової гігієнічного виховання та компоненту здорового способу життя української молоді / О. Д. Гауряк // Актуальні проблеми фізичної культури, спорту та здоров'я людини : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 5–6 лист. 2015 р.). – Чернівці : Технодрук, 2015. – С. 22–27.

14. Гауряк О. Д. Погляди Г. Ващенко на особисту гігієну як складову формування здорового способу життя / О. Д. Гауряк // Актуальні питання теорії і практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців : тези доп. IV всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 20–21 квіт. 2016 р.). – Хмельницький : ХНУ, 2016. – С. 54–55.

АНОТАЦІЇ

Гауряк О. Д. Ідеї фізичного виховання у педагогічній спадщині Григорія Ващенко. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія МОН України, Хмельницький, 2017.

У дисертації здійснено історико-педагогічний аналіз ідей фізичного виховання у педагогічній спадщині Г. Ващенко. На основі історіографічного підходу до проблеми в контексті вітчизняної персоналістики обґрунтовано вплив світової теорії і практики фізичного виховання на формування й розвиток ідей Г. Ващенко. Висвітлено зміст та засадничі основи концепції тіловиховання в структурі українського виховного ідеалу. З'ясовано, що тіловиховання як педагогічна система має характерні ознаки (обґрунтовану мету, завдання, принципи, форми, методи та засоби).

Проаналізовано теоретичні й практичні ідеї щодо фізичного виховання (проблематика гігієнічного виховання; визначення ролі фізичних вправ у розвитку людського організму, його загартуванні; обґрунтування важливості ведення здорового способу життя, профілактики негативних звичок та впливу негативного зовнішнього середовища). Проаналізовано розвиток ідей фізичного виховання Г. Ващенко в сучасній теорії та практиці фізичного виховання в Україні (розробка

загальних питань теорії та методики фізичного виховання; використання народних традицій фізичного виховання українців, ігор, танців, історичного досвіду, педагогічних ідей щодо фізичного виховання; формування культури здоров'я особистості, фізичної рекреації, розробка валеологічних і здоров'язбережувальних технологій як практичних шляхів збереження здоров'я нації; розгорнута багаторівнева професійна підготовка фахівців із фізичного виховання та спорту).

Ключові слова: Григорій Ващенко, виховний ідеал, тіловиховання, фізичне виховання, руханка, гігієнічне виховання, гра, Україна, спорт.

Гауряк Е. Д. Идеи физического воспитания в педагогическом наследии Григория Ващенко. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Хмельницкая гуманитарно-педагогическая академия МОН Украины, Хмельницкий, 2017.

В диссертации осуществлен историко-педагогический анализ идей физического воспитания в педагогическом наследии Г. Ващенко. На основе историографического подхода к проблеме в контексте отечественной персоналистики обосновано влияние мировой теории и практики физического воспитания на формирование и развитие идей Г. Ващенко. Освещены содержание и основы концепции теловоспитания в структуре украинского воспитательного идеала. Выяснено, что теловоспитание как педагогическая система имеет характерные признаки (обоснованную цель, задачи, принципы, формы, методы и средства).

Проанализированы теоретические и практические идеи физического воспитания (проблематика гигиенического воспитания, определение роли физических упражнений в развитии человеческого организма, его закалке; обоснование важности ведения здорового образа жизни, профилактики негативных привычек и влияния негативной внешней среды). Проанализировано развитие идей физического воспитания Г. Ващенко в современной теории и практике физического воспитания в Украине (разработка общих вопросов теории и методики физического воспитания, использование народных традиций физического воспитания украинцев, игр, танцев, исторического опыта, педагогических идей по физическому воспитанию, формирование культуры здоровья личности, физической рекреации, разработка валеологических и здоровьесберегающих технологий как практических путей сохранения здоровья нации, развернутая многоуровневая профессиональная подготовка специалистов физического воспитания и спорта).

Ключевые слова: Григорий Ващенко, воспитательный идеал, теловоспитание, физическое воспитание, зарядка, гигиеническое воспитание, игра, Украина, спорт.

Hauriak O. D. Ideas of Physical Education in Pedagogical Heritage of Hryhorii Vashchenko. – Manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences, speciality 13.00.01 – General Pedagogy and History of Pedagogy. – Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy Ministry of Education and Science of Ukraine, Khmelnytskyi, 2017.

Historical-pedagogical analysis of the ideas of Ukrainian pedagogue, scientist Hryhorii Vashchenko (1867–1967) on the basis of historiographic approach in the context of the problems of domestic personalities has been done in the dissertation.

It is proved that on the formation and development of the ideas of physical education of H. Vashchenko significant influence had the world theory and practice of physical education, including Ukrainian folk-pedagogical experience and achievements of pedagogues and figures of physical culture and sports movement (K. Ushynskyi, P. Lesgaft, M. Tirsh, I. Boberskyi). Creation of the national system of body education of H. Vashchenko also included the analysis of the European educational systems from antiquity to the middle of the XXth century. Analysis of the world heritage in physical training of the individual for H. Vashchenko is the search of theoretical and practical bases, which laid the foundation for his own vision of the goal, objectives and directions of physical education of children and youth. The pedagogue was sympathetic to those systems of physical education, where it is in harmony with the spiritual. In his works H. Vashchenko emphasized the interconnectedness of physical and hygienic education, based on the experience of the Athenian educational system, determined the principles of physical culture and sports (gradualness, involving children of both sexes, combination with music, dancing, reliance on observation of the physiology and physical development of the child or young person), the unity of the physical and heroic-patriotic education (imitating the ancient Spartans), the idea about the importance of the social life of children and youth for their physical development, put forward in the Spartan and English educational systems, views of the utopian socialists of the XIXth century. For H. Vashchenko no less than scientific and theoretical foundations of physical education, of great importance were its practical aspects (organization, physical development by means of gymnastics, namely, gymnastic systems of J. C. F. Guts-Muts, Fr. L. Yan, H. Fit, P. H. Ling, P. Lesgaft, etc.).

Development of the systems of physical education in historical continuity H. Vashchenko interprets as successive historical stages: the era of the ancient world and the Greek educational system; the Roman physical education, body education in the middle ages; physical education of the period of the European Renaissance; the new period in the history of body education, in which he identifies as stages: development of philanthropic ideas and the German educational system, Swedish and English concepts of physical education, system of physical education of P. Lesgaft.

Based on the analysis of the works of H. Vashchenko the dissertation reveals the content and the basic principles of the concept of body education in the structure of Ukrainian educational ideals. It is found out that the body education as a pedagogical system has the characteristic marks (purpose, tasks, principles, forms, methods and means, it is historically changeable, capable to the development and improvement, it is

a component of personality formation, has specific objectives: health promotion, physical and spiritual development of a person that are consonant with the general goal of education of Ukrainian youth – to serve gaining independence and development of Ukraine; it requires trained specialists, whose activity will be based on the proper means, forms and methods; it is organically connected with self-education).

The dissertation analyzes the main theoretical and practical ideas of H. Vashchenko on physical education, namely the issues of hygienic education (from personal hygiene to the hygiene of work, daily regimen, lifestyle, nutrition, rest, etc.), defining the role of exercises in the development of the human body, its strength, improving force, agility, power; justification of the importance of the healthy («hygienic») lifestyle, prevention of negative habits and environmental influences).

The ideas of physical education H. Vashchenko in the modern theory and practice of physical education in Ukraine are summarized and analyzed: development of general questions of theory and methodology of physical education of different age groups, the use of folk traditions of the Ukrainian physical education, games, dances, historical experience, leading pedagogical ideas in physical education, formation of culture of health of personality, physical recreation, development of valeological and of health preserving technologies as practical ways of preserving health of the nation, detailed multilevel professional training of specialists in physical education and sport).

Key words: Hryhorii Vashchenko, educational ideal, body education, physical education, exercises, hygienic education, game, Ukraine, sport.

Підписано до друку 26.01.2017 р. Формат 60x84/16.
Друк офсетний. Кегль Times New Roman. Ум. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Замовлення № 27.

Видавець ПП Заколотний М.І.
м.Хмельницький, вул.Соборна, 55
тел.: (0382)777-717
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК №3770 від 28.01.2010 р.